

KOVÁCS ELEONÓRA

Egy jövődő levéltárnok ifjúkori naplója. Moenich Károly feljegyzései 1859–1863

Moenich Károly levéltárnok egyesítette magában a hivatalnok és a kutató levéltáros tulajdonságait. A történelem, az irodalom és a nyelvészet egyaránt foglalkoztatta; kutatott, publikált, forrásokat tett közzé, szerkesztőként is működött. Hivatalát érdeklődéssel látta el, az iratokban nemcsak aktákat látott – bár igen szakszerűen és racionálisan tett rendet a rá bízott levéltári anyagban –, hanem történeti múltunk hordozóit, amely felé érdeklődéssel fordulhat az utókor. Az iratoknak ez a jogbiztosító értékeken túli méltányolása, hivatástudata, valamint egyéni kutatásai, publikációi korát megelőző, modern, ma is ismerős levéltárosi attitűdöt idéznek e fent említett kettősséget igénylő pályán.

Moenich Székesfehérvár főlevéltárnoka volt hosszú ideig. Jelentős szerepe a város történetében elsősorban az, hogy a későbbiekben – feltehetőleg a világháborús időszakban – megsemmisült, 1848–1849-hez kötődő forrásokat közölt, illetve saját másolatgyűjteményébe lemásolva megőrizte azok tartalmát.

Hagyatéka – közte egy máig kiadatlan napló – 2003-ban került jelenlegi őrzőhelyére, Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltárába.¹ Az anyag három nagy egységre oszlik. Az elsőt alkotja maga a napló, ifjúkori éveire, tanulmányaira, olvasmányaira, lakhelyeire (Pozsony, Ciffer) vonatkozó ismeretekkel. A második egységbe a levéltárnok személyére vonatkozó iratok tartoznak, azon belül pályája különböző szakaszaiból származó önéletrajzok, folyamodványok, hatósági bizonyítványok, a levéltári munkára vonatkozó feljegyzések, beszámolók, a város tanácsához intézett jelentések, s néhány általa írt levél. E terjedelmes anyag mellé társulnak harmadikként azoknak az 1848–1849-ből származó, helytörténeti szempontból felbecsülhetetlen értékű iratok másolatai, amelyekről fentebb már szó esett.

Jelen írás célja, hogy Moenich naplójából – néhány részlet segítségével – izelítőt adjon. A teljes szöveg a tervek szerint Székesfehérvár M. J. V. Levéltára kiadásában lát majd napvilágot. Bevezetesként a naplóíró életútját is szükséges röviden ismertetni, s a dokumentum néhány jellemzőjét is érdemes felvázolni. A kiadandó szöveg a későbbiekben természetesen majd jóval részletesebb vizsgálat tárgyát képezheti.

¹ Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltára (A továbbiakban: SZVL) XIV. 24. Moenich Károly városi főlevéltáros irathagyatéka 1858–1919.

A napló írója 1840. október 24-én született Cifferen, Pozsony vármegyében (ma: Cífer, Szlovákia).² Édesapja Moenich Antal uradalmi számtartó volt gróf Zichy Károly birtokán, édesanyja Zlatháry Vilma. Az ifjú Moenich Mohácson, Győrben, majd Nagyszombatban tanult. Utóbbi helyen 1858-ban fejezte be a gimnázium hatodik osztályát, majd a pozsonyi Emericanum papneveldebe került. Itt azonban nem töltött sok időt, mivel 1859-ben súlyosan megbetegedett, így el kellett hagynia az iskolát. Hazakerült a szülői házhoz, hogy ott leljen gyógyulást. Amikor valamelyest javult az állapota, idős édesapja munkáját segítette a cifferi uradalom számadásainál. Felgyógyulását követően 1861-ben Zichy Károly személyi titkára lett, munkái közé tartozott a gróf könyvtárának rendezése, amit a napló is említ. Néhány év múlva, 1866-ban ispáni minőségben alkalmazta őt Zichy. Moenich iratai között fennmaradt a gróf által kiadott részletes munkautasítás, amelyből kiderül, hogy igen szerteágazó feladatkört kapott.

E munka határozta meg hétköznapijait, érdeklődési köre azonban a nyelvészet, az irodalom, később a történelem tárgykörét érintette. A Magyar Tudományos Akadémia által kiadott Nagy Szótár számára küldött be például nyelvészeti cikkeket 1865-ben. Munkáját az akadémia nyelvészeti szakosztálya a szótár egy példányával, valamint Kriza János egy nyelvészeti művével köszönte meg. (Moenich a magyar mellett németül, szlovákul és latinul tudott.)

1868-ban került el Pozsony környékéről. Ez év júliusában állítja ki számára azt a bizonyítványt Zichy Károly, amellyel Moenich új álláshelyeken igazolhatja rátermettségét.³ Ekkor még csak 28 éves volt, de már megözevgyülve, nyolchónapos kislányával egyedül maradván kellett új munkát keresnie. Leveli tanúsága szerint 1868–1869 fordulóján Kislókon élt. Megpróbálkozott a magyar királyi Pénzügyminisztérium gyakornoki állásának elnyerésével, majd az ekkor a Magyar Nemzeti Múzeum keretén belül működő Széchényi

² Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. IX. köt. Bp., 1903. 86–88. Az itt közölt adatok Moenichtől származnak, már csak ezért is egybeesnek a hagyatéék személyi irataiban található – jóval részletesebb – információkkal.

³ SZVL XIV. 24. Moenich Károly irathagyatéka. Személyi iratok. Bizonyítvány, Pozsony, 1868. július 6.

Könyvtárhoz pályázott a meghirdetett tíz díjnoki állás egyike, ám egyik alkalommal sem járt sikerrel.

Végül – Hunfalvy Pál, a neves nyelvész, etnográfus ajánlására – a Földmívelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium alkalmazta Pest, Esztergom, Fejér és Bács megyék, valamint a Jászkun kerület területén az Országos Magyar Statisztikai Hivatal kültagjaként. Kinevezését 1869 áprilisában kapta kézhez. 1870-ben azonban már Székesfehérváron él. Ez évben megbízást kapott Fejér megye alispánjától mint a központi statisztikai bizottság elnökétől, hogy Nyék (Kápolnásnyék), Pettend, Martonvásár, Tordas, Baracska, Dunapentele, Perkáta, Hercegfalva, Alap, Jakabszállás, Vereb községekben statisztikai adatokat gyűjtsön. E munka csak szerény megélhetést biztosított számára; évente 400 forint jövedelme származott belőle, amely nem volt elegendő ahhoz, hogy gyermekét és 80 év felett járó édesapját is eltartsa. Ezért ismét új állás után nézett. Legalább járásbírói írnoki tisztséget szeretett volna megszerezni, de a városban ekkor szervezendő királyi törvényszék írnoki állására is jelentkezett. (Addig is kérvényezte felettesétől, hogy fizetését legalább 600 forintra, egy akkori járásbírói írnok fizetése szintjére pótlékkal egészítsék ki.)⁴

Végül 1872 áprilisában Székesfehérvár városa alkalmazta házipénztári ellenőrként. E feladatot 1873 végéig látta el, mert ez év december 22-ét követően érdeklődési körének is jobban megfelelő munkát kapott, amikor Székesfehérvár szabad királyi város levéltárnoka lett. Ez a poszt – bár 1848-ban és az azt követő tisztújításokkor a város vezető tisztségviselőihez hasonlóan választással töltötték be – az 1870-es években nem volt népszerű. Többnyire igen rövid ideig látták el e feladatot a kinevezettek, jelentősebb állásra várakozván. Moenich azonban nyugdíjazásáig maradt. Ebben nem lehetőségei hiánya, hanem történeti és irodalmi érdeklődése játszotta a legfőbb szerepet. 1878-ban másodszor is megnősült: székesfehérvári lányt vett feleségül, Czeitler Ninát, aki irodalmi rajongásában is társa volt férjének, sőt, ő maga is publikált.⁵

Moenich levéltárnokként is lelkiismeretes munkát végzett, amelyről részletes jelentései tanúskodnak. Hosszú szolgálatát a város tiszteletbeli címek adományozásával köszönte meg, így 1899-ben érdemeiért elnyerte Székesfehérvár város törvényhatósága tiszteletbeli tanácsosi címét.⁶ 1907-ben vonult nyugdíjba.⁷ Ezt követően – immár nyugállományúként – ismételten megkapta a tiszteletbeli tanácsosi címet.⁸ Székesfehérváron élte le nyugdíjas éveit és itt halt meg 1919. július 8-án.

⁴ SZVL XIV. 24. Moenich Károly irathagyatéka. Személyi iratok. Önéletrajzok. 1868, 1869, 1871.

⁵ Költeményei a székesfehérvári Szabadságban (1886) saját neve és M. Ilma álnév alatt, a Székesfehérvári Hírlapban (1899) és a Fejérmegyei Naplóban (1899, 1902) jelentek meg. Szinnyei IX. köt. 87–88.

⁶ SZVL IV. B. 1402. a) Székesfehérvár város Törvényhatósági Bizottsága iratai. Közgyűlési jegyzőkönyv 1899. IV. 27. No. 120/7680.

⁷ SZVL IV. B. 1402. a) Közgyűlési jegyzőkönyv 1907. XI. 25. No. 352-16691/1907.

⁸ SZVL XIV. 24. Moenich Károly irathagyatéka. Személyi iratok. Fejérmegye és Székesfehérvár szab. kir. város főispánja által aláírt kinevezés. No. 263/1908.

1. kép – Moenich Karoly idősebb korában, már levéltárosként (SZVL)

Pályájának első szakaszában inkább irodalmi tevékenységet folytatott. Versek, elbeszélések, valamint nyelvészeti tanulmányokat írt, amelyeket olyan ismert lapok közöltek, mint a Napkelet, a Hölgyfutár vagy a Vasárnapi Ujság. A Fehérvár városi és Fejér megyei hetilapok létrejöttét követően e fórumokon is publikált, sőt e lapok munkatársa lett. 1872-ben jelent meg első önálló verseskötete Székesfehérváron Költemények címmel. Ugyanebben az évben indult a Fejérmegyei Közlöny, amelynek főmunkatársa, s ideiglenesen szerkesztője is lett. Az 1870-es években országos – életrajzi és könyvészeti – adatgyűjtést követően Vutkovich Sándorral közösen adták ki a Magyar Írók Névtárát, amely Pozsonyban látott napvilágot. (Vutkovich Sándor a pozsonyi Toldy-kör tiszteletbeli elnöke volt, s akárcsak Moenich kapcsolatban állt a Zichy családdal. Zichy Józseffel együtt patronálták a pozsonyi színjátszókat.)⁹ Az 1880-as években történelmi tevékenysége került előtérbe. A függetlenségi irányultságú Szabadság című székesfehérvári társadalmi, irodalmi lap 1881-ben közölte jelentős cikksorozatát Történeti Naptár címmel. 1880-ban jelent meg a Székesfehérvári Naptár hasábjain a város 1691 és 1879 közötti főbíráinak, majd polgármestereinek pályafutását ismertető írása, amely az első tudományos igényű archontológiai munkának bizonyult a várostörténeti irodalomban. Írt értekezést a város nevének írásmódjáról is Székesfehérvár-e vagy Székesfehérvár címmel,¹⁰ de jelentős volt a város régi statútumairól szóló tanulmánya is.

Az 1880-as, 1890-es években érdeklődése az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc kutatása felé irányult. A város egyik legjelentősebb politikai közlönye, a Székesfehérvári Függetlenségi Kör véleményét képviselő Székesfehérvári Hírlap adta közre 138 darabból álló forrásközlés-sorozatát Szabadságharcunk ereklyéi 1848–49 címmel, amely ezen időszak legfontosabb városi történéseit dokumentálta.¹¹ Nyelvészeti közlései is értékesek voltak. Foglalkozott

⁹ Szinnyei J.: i. m. XIV. köt. Bp., 1914. 1363–1367.

¹⁰ A Fejérmegyei és Székesfehérvár Városi Történelmi s Régészeti Egyesület évkönyvében látott napvilágot.

¹¹ Közlései több esetben álnéven jelentek meg. (Számos álnévét Szinnyei lexikona ismerteti.) Moenich Károlyról a fehérvári levéltár kapcsán Csurgai Horváth József írt a „...dicsőség helyén emelkedő emlék” című kötet Szé-

például szlengkutatóval, és még halála évében is jelent meg tőle levéltári forrásokra támaszkodó közlés a Magyar Nyelv hasábjain.¹²

A napló

Moenich naplója ifjúkori, részben diákkori napló. Jelentős része abból az időszakból származik, amikor papnövendék-ként a pozsonyi Emericanum hallgatója volt. A dokumentum több szempontból is érdekes. Egyrészt hiteles képet ad egy fiatal, még alakulófélben lévő ember életéről, másrészt értékes adalékokat szolgáltat a papnevelde belső életéről, az ott zajló oktatásról és a növendékek szokásairól. Ám érdekessé teszi a feljegyzéseket az is, hogy tudjuk, szerzője nem lett egyházi férfi, és életútja ismeretében tekintve e feljegyzésekre felfedezhetjük a pályamódosítás betegségén kívüli egyéb okait is.

A napló 1859. január 1-jén indul, utolsó bejegyzése 1863. augusztus 26-án kelt. Az 1859. év a leggazdagabb feljegyzésekben, ekkor szinte naponta írt a naplójába Moenich. 1860-ban, 1861-ben már otthon tartózkodván kevesebb bejegyzés készült. Egyrészt betegsége, illetve gyógyulása foglalta le, másrészt állapotának jobbra fordulásával tennivalói töltötték ki napjait. 1860 tavaszáról egyenesen így írt: „A következő hónapok eseményeit nem találtam följegyzésre méltónak.” De ezt követően is megesett, hogy havonta csak két-három alkalommal írt naplójába. 1861-ben még rendszertelenebbé vált a naplóírás. Év elejéről szinte semmi nem maradt fenn, míg egyes tavaszi és nyári hónapokban viszonylag rendszeres volt a dokumentálás és egészen terjedelmes egy-egy nap összefoglalója. 1862-ből és 1863-ból mindössze néhány – bár lényeges – bejegyzés született.

A papneveldei évek napi krónikái szoros időbeosztásról és életről, tevékeny időszakról tanúskodnak. A napló szókinccse is figyelemre méltó, ahogy a szertartások, szolgálatok leírásakor a papneveldeben használt „zsargont” alkalmazza. Az iskolai napirenden túl, az egyházi szertartások rendjét, a különböző tisztségek elnevezését, s azok betöltőinek személyét is megismerhetjük. Képet kapunk a tananyagáról, és a szerző előrehaladásáról a különböző tárgyakban. A szöveg legnagyobb része magyar nyelvű, néhol német és latin kifejezéssel tűzdelve.

A naplóból igen hamar kiderül, hogy a fiatal diákat – bár eleget tett kötelezettségeinek – inkább az irodalom foglalkoztatta. Érdekes módon – ha nem tudnánk, hogy papnövendék – az általa írottakból csak egy egyházi szolgálatot is ellátó fiatal diák alakja rajzolódna ki. Az élet örömeinek élvezete, a szép táj, a növények, a pipázás, a finom ételek, a jó társaság, s a lányok ugyanúgy témái voltak, mint bármely világi pályára készülő fiatalembernek. Mégsem ez az, amely első sorban mutatja, hogy érdeklődése inkább világi dolgok felé irányul, hanem az irodalommal való szoros kapcsolat, az a tény, hogy érdeklődését olvasmányélményei, saját írásai, a

lapalapítás és hasonlókat határozták meg, kiszorítva szinte minden más. Még politikai észrevételei is háttérbe szorultak, kizárólag az irodalom foglalkoztatta. Olvasmányait rendre megnevezte, kommentálta, néhol részletesebb értékelést is fűzött hozzá.

Miket olvasott? Csupa szépirodalom szerepelt olvasmányai között, Jókai Mórtól például *A zsidó fiú* című dráma, s a nagy „mesélő” több elbeszélése; Petőfi költeményei (*Szezelem gyöngyei*, *Felhők*, *Cipruslombok* *Etelke sírjáról* – később Petőfi összes verseit is megszerezte); Jósika Miklóstól a *Zólyomi*, *Abafi*; *Bajza József* önéletírása, *Sárosy Gyula* költeményei, de az általa olvasottak között vannak *Czuczor Gergely*, *Toldy Ferenc*, *Erdélyi József*, *Budai Ézsaiás*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Kisfaludy Károly*, *Kazinczy Ferenc*, *Baróti Szabó Dávid* munkái. Inkább magyar irodalmat olvasott, verset és regényt vegyesen, de írói életrajzok, illetve történelmi személyek önéletírásai is megtalálhatók olvasmányai között. Kisebb arányban, de olvasott világirodalmat is, *Shakespeare* *Coriolanusát* például.

Több napon át foglalkoztatta, hogy egy vágyott kötetet vagy folyóiratot meg tudjon szerezni, pl. Az Új Magyar Múzeum előfizetéséhez még pénzt is kért levélben otthonról.

Társaival saját lap alapításán gondolkodtak, amelynek az *Ébredjünk* címet választották. Saját műveiket és műfordításokat szándékoztak ebben közölni. Ezek kritikája is jelentős részt tett ki a bejegyzésekben. A lap több száma végül meg is jelent. A szerkesztőségi ülések és az értékelésekkel kapcsolatos viták is felbukkantak a naplóban; munkamódszerűen azt választották, hogy a szerkesztőség minden tagja bíráljon minden kéziratot; egymás írásait is természetesen. Az irodalmi téma naponta rendre egy-egy vers „megszületésének” hírével zárult.

A folyóiratok, hetilapok témáját tanárával, *Knauz Nándorral* is megvitatta. Az Új Magyar Múzeum, a Vasárnapi Ujság, a Szépirodalmi Közlöny, a *Delejtű*, a *Hölgyfutár* voltak beszélgetéseik témái: e lapok közül az első kettőt tanára is járatta. *Knauz* a naplóban mindenütt szimpátiával említette, hiszen a tanár – történész lévén – megértően, sőt ösztönzően viszonyult tanítványához. *Moenich* kisebb feladatokkal el is végzett *Knauz* megbízásából.

Nyelvészet iránti érdeklődése is korán tetten érhető a naplóban, például amikor társaival arról vitatkozott, hogy a magyar nyelv hány szót vett át a „tót” nyelvből.

Betegsége kapcsán, amely valószínűleg tüdőbetegség lehetett, gyakran olvashatunk a korabeli orvoslás módszereiről, különböző házi gyógyfőzetekkel és patikában készült szerekkel igyekeztek őt gyógyítani.

Megjelennek a diákok szabadidős tevékenységei, olvasás mellett gyakorta kártyáztak. Látogatták a legényegyletet, ott szavaltak és énekeltek. *Moenich* gyakran feljegyezte délutáni sétáikat, amely alkalmakkor élvezte a külvilággal való intenzívebb kapcsolatot. Érzékletes leírást készített a látotakról, eseményekről, személyekről is beleértve. Utóbbiak tulajdonságait, megjelenését egyaránt leírta. A napló ezen része *Pozsony* különböző helyszíneit, létesítményeit (pl. vasút, üzletek, patika) is említi, elhelyezkedésükről, hangulatukról is leírást ad. A természet (növények, időjárás) nem pusztán a

kesfehérvári történelmi irodalmának áttekintése című fejezetében. 56–57. (Szerk. Csurgai Horváth József–Kovács Eleonóra–Takács Péter. Székesfehérvár, 2002.)

¹² Tolvaj-nyelv. *Budapesti Hírlap*, XXVIII/91 (1908. április 14.) 25.; *Magyar Nyelv*, 15 (1919). Székes-Fehérvár városa levéltárából.

helyzetjelentés szintjén érdekelte Moenichet, hanem szívesen írt az évszakok és az időjárás okozta változásokról, jelenségekről. A korabeli utazás módjáról szintén gyakran tett említést, őt magát is érdekelte, hiszen szünidejére utazást tervezett.

Belső világa határozottan elkülönült az őt körülvevőtől, és bár az egyházi szolgálatok említése is rendszeres, inkább az iskolai események őt személy szerint foglalkoztató – elsősorban irodalmi vonatkozású – részéről, az őt érdeklő emberekről, illetve saját érzéseiről rögzített megfigyeléseket. Rendszeresen említette például álmait is, amelyeket külön – a naplón kívül – jegyzett fel. Családtagjai közül édesanyja és nagyanyja alakja bukkant fel legtöbbször, ők gyakran látogatják is. Említette nagynénjét is, aki Pozsonyban lakott, ám nem nagyon érdeklődött a fiú sorsa iránt, Nagyszombatban élő nővéréről is többször írt.

A hazaköltözést követő részben olvashatunk szinte regénybe illő és klisészerű romantikus fordulatok is. (Például fiatal lány kék szalaggal átkötött hajfürtöt ajándékoz neki, találkozások, társasági alkalmak.) A szentimentális szituációk ellenére szinte modern módon reálisan, hibáikkal, emberi gyarlóságaikkal együtt, néhol humorral, de megértően és tisztelettel ábrázolja a nőket. Érezhető a váltás az iskolás idők és a már otthon munkában, családi körben töltött hónapok bejegyzései között. Igaz, a napló kezdetén még csak 18 éves diák, a végén 23 éves fiatalember.

Bár a napi események mellett az irodalom kap legnagyobb szerepet, de felbukkan a politikai élet egy-egy történése is. Ez 1859–1860-ban erőteljesebben érvényesül, 1861-ben azonban a magánéleti események háttérbe szorítanak minden mást.

A napló megerősíti: az emberek figyelték az európai eseményekről szóló sajtóhíreket. Az európai viszonyokat – az olasz egység megteremtésének eseményeit, s ezzel kapcsolatban a franciák és az osztrákok lépéseit – figyelő magyar politika ígéretes szakasza volt készülöben 1860–1861-re. A naplóban is felbukkant az osztrák–olasz és osztrák–francia viszony taglalása az olasz egység létrehozása kapcsán, természetesen mindez a magyarok számára várható előnyök szemszögéből. Tanulságos megfigyelni, miként kommentálták a közemberek a sajtó híreit, s mi minden terjedt egy-egy hír kapcsán a köznapi beszélgetésekben. Az 1861. év bejegyzései azonban semmilyen utalást nem tettek, mint már utaltunk rá, az újra összehívott, majd rövid működés után feloszlott országgyűlésre, hanem kizárólag magánéleti témákkal foglalkoztak.

Az ábrázolt korszak éppen az az időszak, amikor a passzív ellenállás mellett a magyar nemzethez való tartozás külsőségeiben, magatartásban is egyre markánsabban megnyilvánul. Utóbbi a legváltozatosabb formában és szinteken jelent meg a kultúra területén, az öltözködéstől kezdve a magyar zene és tánc népszerűsítéséig, magyar szerzők könyveinek olvasásáig. Moenich is magyar ruhát, csizmát csináltatott, a társaságokban csárdást táncoltak a vendégek. A bejegyzések egyértelmű Petőfi- és Kossuth-rajongást mutatnak, Petőfi képe mellé még nemzeti színű szalag is került Moenich szobájába. Politikai állásfoglalása egyértelmű, ám maga a politikai eseményekről való gondolkodás nem volt hangsúlyos a tudománnyal és az irodalommal szemben.

Otthonléte idején a szomszédokkal, ismerősökkel való társasági, baráti érintkezés legkülönfélébb alkalmait írta le. Nagy szerepet kaptak a grófi családdal való találkozások. Különösen gyakran fordult elő naplójában „a gróf” említése. Zichy Károly a család oroszvári vonala, vedródi ágának cifferi vonalából származott, családja a 18. század derekán telepedett le Pozsony vármegyében. Felesége, Batthyány Antónia, Batthyány János leánya volt, aki 1825-ben hosszú betegeskedés után elhunyt. A férj hatalmas birtokállományt irányított, de hét árva kisgyermek felneveléséről is gondoskodnia kellett. Birtokainak többsége Pozsony megyében, illetve a dunántúli régiókban feküdt. Gyermekai közül a legismertebbek a Zichynővérek néven emlegetett leányai: Antónia és Karolina – gróf Batthyány Lajos és gróf Károlyi György későbbi házastársai –, akiket a napló is említ.

Arról is árulkodnak a feljegyzések, hogy a kedve szerinti világi értelmiségi lét helyett az egyházi pályára készülő Moenich nagybátyja aggódva figyelte: alkalmas-e a papi pályára, hogyan teljesít az iskolában, hogy viseli magát. Ebben az aggodalomban osztozott prefektusa is. Moenich betegsége idején – amikor még a papneveldebe való visszatérés lehetősége fennállt – több bejegyzés tanuskodik arról, hogy szabadulni szeretne a kötelékből. Elkeseredése nem csupán az egyházi hivatástól való idegenkedésből fakadt, s volt tanára, Szuppán Zsigmond Moenich esetét látva úgy vélte, hiba volt e pályára küldeni tanítványát.

Alapvetően egy egyértelműen irodalmi érdeklődésű, alkotás és kutatás iránt elkötelezett ember útkeresésének lehetünk tanúi a napló segítségével, aki nem pusztán világi pályára szeretett volna lépni, hanem olyan megélhetést igyekezett találni, amely hivatás is, nemcsak munka. Szülei támogatását szerette volna elnyerni e változtatáshoz. Életútját ismerve látjuk, hogy óhaja csak kacsaringókkal teljesült. Ugyan Zichy szolgálatában eltöltött éveit alatt is publikálhatott, foglalkozhatott versekkel, később napi feladatai is lehetőséget adtak a történeti bűvárkodásra, ám csak egy jó évtized múlva, amikor már levéltárnokként dolgozhatott a hajdani koronázóváros, Székesfehérvár levéltárában, ért cél. Igaz, ekkor is voltak hivatalnoki feladatai, de a régi iratok rendezése érdeklődéssel töltötte el, amit pedig a dokumentumokban felfedezett, kárpótolta őt feladatának kevésbé érdekes részeiért.

A közlésben szereplő naplórészletek kiválasztásánál az volt a cél, hogy mind tartalmában, témáiban, mind fogalmazásmódjában jellemző részleteket közöljünk. Egyes esetekben az egész napi bejegyzést szerepeltetjük, más esetekben csak érdekesebb szakaszait. A szöveg írásmódját a mai helyesírásához közelítettük, ahol azonban az eltérések meghagyásának jelentősége lehet, ott változatlanul hagytuk a korabeli alakot. A rövidítéseket (vice rector, tudniillik, Nagyszombat stb.) mindenütt feloldottuk. A ... jelzések a szerző eredeti jelölései.

NAPLÓ 1859-EDIK ÉVRE
TÉLHÓ

Januárus

1. Szombat

Hat órákor keltünk. Ezután 8-ig szabad időnk volt. Minekelőtte¹³ chorusra mentünk volna a vice rectorhoz mentünk felkészítés végett; ő azonban el sem engedé kezdeni.

Levelt írtam atyám – anyám – nővérem – néném 's nagybátyámnak. – Kilenc órákor a nagy templomba mentünk infulás¹⁴ misét hallgatni, mely alkalommal én pasztoralista voltam.

Mise után vice rector Sz. beszédet tartott. – Ezután a praefectus¹⁵ köszöntötte fel ductorunk¹⁶ természetesen magyarul; ennek végeztével a praefectus latinul kezdé beszédét, 's nyilvánítá, miszerint szívesebben fogadta volna ha latin, mégis megköszöné. Ismét szabadidőnk volt 12-ig. Ebédeltünk. Délután ismét szabadidő 4 ¼-ig. Létániára mentünk 's én naviculista¹⁷ voltam. Haza jövén 6-ig kártyáztunk, 6 ½ -kor vacsoráltunk, vacsora után pedig tüstént a „Legényegylet”-be mentünk, hol 3 magyar, 's több német darabot szavaltak és énekeltek. Ennek éppen 8 ½-kor lőn vége. Ezután haza jövén imánkat végzők, s alunni mentünk.

3. Hétfő

(...) Studium alatt 5 óra után a' már ezelőtt néhány nappal tervezett lapról tanácskoztunk s Hornig a németből – Prámer a latinból, Némethy a francia fordítást, én pedig Majer, Sooky és Török a szabad dolgozást vállaltuk el. Továbbá Némethy még a rajzolás, Török pedig az írást. (Év végével Knauz főtisztelendő úrnak szándékozzuk adni.)

4. Kedd

Egész nap hó esett. Délután sétálni mentünk és mintegy 12 ¾-kor a színház előtt az öreg Zichy Károlytal találkozáink, ki e legnagyobb hófuvatban esernyő nélkül szaladott az utcán mintha üldöznék; megemléendő még földig érő kabátja, melyre hosszasága miatt minduntalan rálépett. Haza érkezésünk után elhatároztuk: a lap címe „Ébredjünk” lesz.

9. Vasárnap

(...) Ha nem csatlakozom harmadnapja hogy vígak voltunk s jó kedvünkben holmi éneket hangoztatánk a muzeumban¹⁸, mit a vice rector alkalmasint meghallott 's praedicációban előhozta és pedig ilyféle kép: Oly lármát csapnak, mintha 50 felfegyverzett katona dörömbölne a házban; pedig nincsenek többen csak tízen... Minekelőtte misére mentünk volna eljött Rógel nevű urasági kocsis, én éppen ekkor borotválkoztam; ám félbe kelle szakítnom és átadám neki a szennyes ruhát s a levelet, melyben atyámat kéretem, küldené meg: Az új Magyar Múzeum, megszerzésére szükséges 3 forint 25

¹³ Mielőtt.

¹⁴ Infula = püspöksüveg, illetve a róla lelógó szalag, innen püspöki mise, infulás főpap által celebrált mise (lehet püspök, prépost, apát).

¹⁵ Praefectus = elöljáró.

¹⁶ Ductor = vezető.

¹⁷ Navicula = tömjéntartó, naviculista = a misék alkalmával az oltárszolgálatot ellátó tömjénvivő ministráns neve.

¹⁸ Múzeum: (itt) tanulószoba.

krajcárt új pénzben; a levelet azonban anyámra címzém, hogy az kérje meg őt nevemben.

16. Vasárnap

(...) Vacsora közben kis vita keletkezett valljon nem vett-e a magyar nyelv a tótból által szavakat, ezt bebizonyítandó felütöttem Fohky Ferenc Irodalmát; fellelém, hogy nagyon keveset vettünk tőlük át. Ugyan ez alkalommal reá akadtam a „Kétgarasos újságai felhívó” előfizetési ívet, s azonnal elhatároztuk magunk közt, hogy járjatni fogjuk.

17. Hétfő

Chorus után Knauz főtisztelendő úrral beszéltem tervünkről, mit ő helyeselt; a beszéd folytán előjött a szó az Új Magyar Múzeum – Vasárnapi Újság, Szép irodalmi Közlöny, Delejtű és Hölgyfutár-ról, s említé, hogy a legelőször említett már járhatja, a másodikat pedig szándékozik.

(...)

Amint ebédünket elvégeztük, hozzáálltam a pénzgyűjtéshez (a lapra) 's ez is habár nehezen 1 óra alatt mégis megtörtént... Nekem természetesen szinte hozzá kellett járulnom - - - (15 krajcár). 1 ½-kor a praefectushoz mentem, engedelmet kérni, szabad-e járátunk, a mibe ő szívesen egyezését nyilvánítá, s egész 2 óráig különböző tárgyak felőli kérdések által mulattatott habár a nem éppen legmulattatottabb tárgyról, tudniillik a latin nyelvről is beszélünk, s felszólított hoznám el neki tavali jegyzeteimet az idő-tanról. Említé a többi közt azt is, hogy főtisztelendő Knauz novellát írt a Delejtűben, – mit azonban én már tudtam (Zumbur álnév alatt). A zenéről is előjött a szó, nem tudok-e játszani zongorát – mióta tanuló – hol kezdtem, én pedig megmondám neki, hogy Mohácson kezdtem, 4 évig folytattam, de már 3 éve hogy nem tanultam s csaknem mind elfelejttem. Hát már Mohácson is volt? kérdé arra, nevezetes helyen? s több hasonlóról beszélünk, a mint előbb említém 2 óráig. 2 ¾-kor ismét chorusra mentem, hogy Knauz főtisztelendő úrtól megtudjam, miképp kelljen a pénzt a szerkesztőséghez beküldennem, s ő útba igazított, mondván, hogy nyitva kell a póstára küldeni.

20. Csütörtök

Édes anyám valóban tegnapi ígérete szerint el is jött, s én átadtam neki a collaret¹⁹ (Mayerét) a szennyes ruhát, a cédulát a hol a veendők fel valónak írva és a kettős téli öltönyömet. Midőn már menő félben volt előhozta mire való az az újság – (akár Új Magyar Múzeum, akár Szépirodalmi Közlöny) ha már anélkül is tartjuk a Két garasos újságot, hagyjam meg magamnak a pénzt inkább a vacátiói utazásra. (...)

Visszamenet a Szent Mihály kapuja alatt menvén a vörös rákhoz címzett gyógyszerár előtt találkoztunk anyámmal, ki ismételve megígéré a 11 órai látogatást. De nem így lett ám, mert csak 11 ¼-kor jött meg, meghozá a bevásárlottakat tudniillik téli harisnyát, 2 darab szappanyt és fogkefét. Megmutatá a gyöngyöt, melyből a caláris fog készülni. Azután pedig először csak 4 hatost, továbbá egy új forintost, s végre még 2 darab ¼ forintos ezüst pénzt adott új értékben 17.90 krajcárt tesz; pengőben pedig körülbelöl... 1.50

Megmutatám neki könyveimet, melyekben nagy örömet lelt, s hozzá tévé, ha majd néhány forintot bevesz, nekem ismét küldend

¹⁹ Collare = papi gallér.

mivel látja, hogy oly kedvem telik a könyvekben. Ezután elment itt hagya a magával hozott alamizsnát és fejér ruhát. Negyed fél óra-kor sétára mentünk és pedig a gőzkocsi állomás felé, s ekkor láttuk, hogy egy gép 56 gabona- és állat ketrecet és még azon felül egy nem fűtött gépet vitt magával Pest felé.

TÉLUTÓ

Februarius

1. Kedd

Knauz főtisztelendő úr kérdé Majert, valljon olvastuk-e már a Vasárnapi Ujságot, ez nem-mel felelvén amaz megengedé, hogy ha a praefectus elolvasta mi is átnézhesük (...) Aztán a szolgát nénémhez küldém kenyérért, mely alkalommal a képet – a régtől várt Petőfit is elküldé. Bárcsak másutt készítettem volna el, oly rút foglába²⁰ tevés és úgy összegyúrte magát a képet is, hogy alig lehetett rá ismerni. (...) Néném továbbá ama izenetet küldé, hogy már többé nem tart kenyeret. (Alkalmasint csak azért, hogy nekem ne kellessen küldenije; már ez is így bánik velem! De jól van! Nem bánom!) 11 ½ után a könyvkötő jött el és én oda adtam neki a tegnapi szerzett irodalmat bekötésre, ez alatt ő nagysága a Rector látogatott meg bennünket és a Szentíráson is jelen volt egy ideig. Ebéd után azonnal sétára mentünk. (...) A séta után azonnal hozzá kellett ülnünk a logicából írásbeli próbatételhez. A tételek nem voltak ugyan nehezek; de jegyzeteim segítségével mégis semmire sem mentem volna, s így egy hibát kivéve egészen jó volt.

3. Csütörtök

Reggel mise előtt a Vasárnapi Ujságban 4. szám. olvastam Toldy Ferenc életrajzát. Valóban bámulatos, ha vesszük mennyi szolgálatot tett már mostanig is a hazának, hát még mily előnyére lehet, ha soká él. Isten adjon neki szerencsét még sok Nestor-évhez!

4. Péntek

(...) Ebéd után chorus előtt Knauz főtisztelendő úrnak megmutattam a Két garasos újságot, ő megdicsérte Vas Gerebent, hogy nagyon jó irányba van, a mint ez dolgozataiban ki is tűnik, csak az kár – mondja folytatólag – hogy nagyon szeret billiárdozni.

8. Kedd

Sooky nyilvánítá, miszerint ezentúl többet nem dolgozik az Ébredjünkbe. Jól van, gondolám magamban, majd lesz szerencséje részünkről némi megjegyzést olvasni. (...)

Délután ismét sétán voltunk és pedig én Horniggal az alagút felett is voltunk (...) Oda- és visszamenet is hallottam a többi gabona szekér közül tót szavakat, a többi közt az egyik mondá: Neten cikni je z Ciffera Kassa – Ispánóv sin. Vissza menet pedig messziről kérdé nem izenek-e valamit haza. Gondolám magamban bújjál a lóba. (Tisztességesen legyen mondva) 's mintha nem is hallottam volna odább álltam.

10. Csütörtök

Mise után előállt az izzasztó szer: a hittanbóli vizsga, ülve feleltünk 's mondhatom nagyon jól ment, de ha a vice rector nem zavar meg bennünket még jobban megy. 10 ¾-kor vége volt mindennek,

²⁰ Foglalatba.

mindjárt összeszedtük magunkat és sétára mentünk a Dunapartra. Séta után olyan nagyszerű duplica²¹ várt ránk nagybátyámtól, a milyenről a Semináriumban kispapok még csak nem is álmodoztak. De a vice rector alkalmasint azért, hogy neki is maradjon valami, a bort és a fánkokat megdézsmáltatta; azért mégis mindegyiknek 5 fánk jutott, holott különben csak 2. Ebéd után oly jó kedvünk volt, hogy csupa mulatságból Farkas társunk (öreg) kalapját szét-téptük, és énekeltünk is, ekkor a vice rector bejött, hogy ne csapjunk oly lármát.

(...) Pauler Tivadar, Petőfi Sándor és Pólya József életírását olvastam... Az órám 6 pftért oda adtam az inasnak (az az hogy úgy adtam neki, hogy keressen reá vevőt és ha eladja hozza meg azonnal Petőfi Összes költeményeit és Coriolanját, mit Schackspare (sic!) után fordított de csak 4 forintot ígértek neki, ezért pedig oda nem adtam...

11. Péntek

Ebéd után mintegy 2 ½ körül a vice rector magához hívat s mondja, hogy nagybátyám kérdezősködött felőlem s viseletem felől, mire ő azt felelé, hogy jól viselem magam, csak hajam elválasztása nem tetszik neki, s hogy kétkedik benne meg maradok e a papi állapotban.

13. Vasárnap

Majer a praefectusnál kieszközölte, hogy olyan helyen a hol nem járnak emberek szivarozhatunk. Litánián bal acolytus²² voltam. Gyártottam egy verset. (...)

Este rettenetes vita volt a Kritica miatt. Soóky uram megkapta a maga részét. De hisz úgy kell neki!

16. Szerda

Reggel gyártottam: „Tavaszkor”-t. Knauz főtisztelendő úrtól kérdeztük adott e be valamely dolgozatot a „Jelenkor”-ba – Ő úgymond mit sem tud felőle. Tehát csupán életrajza van meg benne. Jósika: Abafi-ját kezdtem olvasni. Délután a gőzpálya egyik részén egészen ahogy lábánál haladtunk előre, míg nem akadunk egy kis kereszt-útra, mely az országúton és a földeken keresztül a nagyszombati vaspályára vezet. (...)

Éppen 1 negyed 6-kor jöttünk haza; holott már 5-kor stúdiomot kellett volna tartanunk; de szerencsénkre sem a vice rector sem a praefectus meg nem látott bennünket. Otthon levén a nénémől hozott kenyér és a mi több Tóth Kálmán költeményei vártak reám.

17. Csütörtök

A misén thurifer²³ voltam. Sétául a Dunapart melletti sűrűséget tűztük ki, hol dohányszánkunkat egészen kényelmesen végeztük. A hidat – a mint látszik – építeni kezdték... A gőzhajó állomásnál is már sok mindenféle holmi volt szemlélhető mire már 2 teherhordó hajó várakozott. Ebéd után eszembe jutott: már tán jó lenne megkezdeni a logicát; mert hisz holnap próbatételünk lesz, 's bár még most is nehezen; de mégis csak olvastam.

²¹ Eredeti jelentésben az alperes viszonzválasza a felperes válaszára, itt egyszerűen a küldeményt, az ajándékot jelenti, amelyet Moenich nagybátyja unokaöccsének „válaszul” ott hagyott.

²² Acolitus = gyertyavivő.

²³ Thurifer = a misék alkalmával az oltárszolgálatot ellátó füstölővivő (töm-jén) ministráns neve.

A gőzpálya mentében sétáltunk a hegyek alatt. Ma későn érkezett meg a Pesti személyvonat, alkalmasint valami szerencsétlenség történt. Ismét egy másik tehervonat ment Pest felé (45 kocsiából álló).

22. Kedd

Reggel a Duna mentébeni kis erdőben pipázva sétáltunk. Délután a ligetben valánk 's ismét énekeltük: Ott hol a Mátra ölen. Hazádnak rendületlenül. Miről apám nagy búsan szólt. A könyvkötőnek írtam, hogy készítsen kis jegyző könyvecskét. Ára lesz 48 pkr.

Öreg anyám meglátogatott. Még csak tegnap jött Vágáról,²⁴ s ma már Cifferen is volt, 's ismét Posonyba is van. Édesanyámtól hozott szivarra valót - - 1 forint.

Továbbá beszélt, hogy az újságolvasóktól hallá miszerint háború minden esetre lesz és pedig körülbelül Marcius 15-én kezdődik. Olasz, Francia és Orosz együtt tart, 's Angol és Austria szinte együtt van, 's Austriának kell vesztenie, ha akár hogy lesz is. Hogy a Pápa a franciák által vagy megszalasztott vagy tán meg is öletett, mivel nem adott nekik valamire engedélyt. Az öreg Ferdinánd Prágában tartózkodik és végrendeletet készített, melyben csaknem egész vagyonát az egyháznak rendeli fiai számára egy batkát²⁵ sem, ezért Ferenc József nála is volt, hogy tán megkérlelje; de erre nem volt képes. Mondják, hogy Ferenc Józsefnek egész családját, tőle kezdve a legkisebbig mind kiirtják. Hogy Görgei eddigi tartózkodási helyéről eltűnt 's mit sem tudnak felőle Kossuth pedig valami hirdetést bocsátott közre az olaszoknak, melyben figyelmezteti őket, hogy mindig legyenek készen. Most megkérdelem öreganyámtól a miről ő nekem már régen beszélt; de én azóta nem kérdezhetem meg hogy tudniillik midőn itt utoljára, még a télen vásár volt, itt volt Zsiska asszonyság az én angyalkámmal együtt (...) s hogy kedvesem ekkor kérdezte volna öreganyámtól pap maradok-e. Dehogymaradok gondolám magamban még akkor is most is, s tökélem magamban, hogy levelet írok neki, e végre azonnal levélpapírt hozaték.

A délutáni sétán 2 öreg rongyos, szurkos barátot láttunk, kalapjukat már tán 60 évig hordják, ha az ember rá néz elszakadt köpenyük piszkos volt, csupa merő pehely és burnót, ha valaki odább lökte volna a falhoz, bizonyára ott ragadtak volna, csizmájok pedig vörös volt, mint a baguria²⁶, mert fénymázt azóta, hogy a vargától kikerültek, alig láttak. Hát még a gyönyörűséges pofácska, az volt ám még a valami! Az embernek szinte émelgett a gyomra, ha rájuk nézett. Szóval mindenükből kilátszott, hogy barátok; mert ez a legromdább szerzet a mi csak létez.

25. Péntek

6 órakor keltünk. Mise után gyakoroltuk magunkat a szavalmányokban a vice rector előtt. Egész nap iszonyú szél dühöngött. Délután a ligetben füstöltünk; visszamenet Toldy János megérkeztéről vevénk tudomást. Lábbelimet talpaltatám. A könyvtárban (a semináriumban) sok szép magyar könyvet láttam s közülök az 1825 évi Aurorát. (Szerkeszté Kiszaludy Károly.)

A mondatot (kijött 1813) és Csokonai V. Mihály Anacreonját kivivém olvasásra (kijött 1803). Jósika Abafjának első részét kiolvastam. Mondhatom pompás darab, kivált az utolsó „Szeszély” cím alatt. A második részbe is már bele kezdettem.

²⁴ Pozsony megyei település (ma: Váhovce, Szlovákia).

²⁵ Fabatka.

²⁶ Török növényi anyagokkal cserzett erős vízálló bőr.

TAVASZELŐ

Martius

2. Szerda

Abafiból ismét olvastam egy részt. (Be lassan olvasom! de hisz nincs időm csak néha néha lopva fordíthatok olvasásra 1-2 perccel.)

8. Kedden

9 ½-kor kimentünk 7-en (a többi 3. a Jezsuitáknál adást²⁷) a töltésen keresztül a ligetbe, messzire 3-4 erdősegen keresztül egész azon mulató helyen túl fekvő szigetig, hol fel van az 1850-edik évi vízáradás jegyzve, s hogy ennek emlékére a város – plébánosa Heiler Károl egy csinos – Mária képet állíttatott fel. Valóban jól mulattunk. (Én, Prámer és Faragula; bár ez utolsó nélkül el is lehettünk volna; de órája miatt csak megtartottuk.) A hídon visszamenet a praefectussal találkoztunk most láttuk őt először zöld pápaszemet viselni. Éppen tizenkettőkor értünk haza, hol pecsenye fánk és bor várakozott reánk. Így tehát szépen elbúcsúztunk a FARSANGTÓL - - - 1 ½-kor ismét kiindultunk a reggel már látott helyre (Én Hornig és Prámer.) Szivarok és cukrászatra költöttem - - - 18 krajcár.

(...)

11. Péntek

(...) A latinból feleltem. Biz az nem a legjobban ment! Este Petőfi életrajzát olvastam a: „Magyar Írók Arcképei és Életrajzaiban – s Majer hozzám jött és magát fitogtatni akarván mondá: „Tedd ezt most félre és tanulj; Különben confiskálom.” Gondolám magamban csak merj hozzá nyúlni, majd megmutatom mit confiskálhatsz; mert hisz a te kezvedbe nem való becsületes könyv. Azután szépen helyére ment, s én is abba hagytam az olvasást. Többet azután nem is jött nézni mit dolgozom.

TAVASZHÓ

Aprilis

11. Hétfő

(...) Megkaptam Kiszaludy Sándor és Kazinczy Ferenc arcképeit keretben. Coriolanust is meghozta az inas, de még 23 új krajcárral tartozom neki. Hornig megígérte hogy vacatióban elküldi Kiszaludy Károly színműveit (két köt.) a Mohamed „Korán” ját magyarul 6 füzetben. Lesz e belőle valami???? (...) Ma láttam először fecskét midőn templomba mentünk.

13. Szerda

Azután még a világi dalok dalolása miatt is kaptunk szidást. Továbbá vagyis végre az ablakbóli lenézés szinte eltiltatott. – Szegény lányok! most bizonyára azt fogják gondolni, hogy haragszunk rájuk vagy, hogy fumigáljuk őket; pedig ki tudna lányra, s nota bene szép lányra, sőt olyan szép lányra ki kedvünket keresi – haragudni?

16. Szomb.

Méhesnek adástaltam. A vice rector declamatiókor²⁸ goromba volt erántam. Délután exituson²⁹ voltunk a vadászlaknál. Meg ma is

²⁷ Feltehetőleg asszisztált.

²⁸ Declamatio= prédikációs gyakorlat.

²⁹ Exitus = kimenő.

találtunk ibolyát és pedig olyan szépet, a milyent eddig még nem. Precelmajerrel a ligetben összejöttünk. Későn jöttünk haza s ezért a vice rector olyan lármát csapott, hogy csaknem ki kelle szaladnunk a házból, s úgy rendelé, hogy ezentúl chorus előtt (tudniillik kedden) nem lesz exitusunk; hanem chorus után. A „Dal- és versfűzér”ből már egy ív tele van. Különbem semmi nevezetes sem adta magát elő, hacsak azt nem veszem nevezetességné, hogy Zichyt 2-szer is láttuk, és pedig kurta nadrág - - - de respectus - - - magyar – zsinóros mellényben. - - -

20. Szerda

Ma nevezetes eset adta magát elő; én tudniillik 3 féle nyelven végeztem gyónásomat, ugyanis a gyónást (confiteort) deákul mondtam el; vétekimet németül, 's a bánatot (mind ezeket és más elkövetett bűneimet stb.) magyarul.

21. Zöld Csütörtök

Áldoztunk. 11kor vége lett mindennek ekkor sétára mentünk. Délután 5-kor egész 6 ¾-ig sétáltunk, még ma is volt ibolya, hoztam is haza, habár nem én szedtem. A sétatéren a kis Rudnyánszky Titussal találkoztam. Mondhatom nagyon fess kölyök! Fekete attila, fekete nadrág és szinte olyan színű mellény. Ezüst sallangos nyakendő és pörge kalap volt rajta. Valóban egészen úgy nézett ki, mint én tavál.

22. Nagy Péntek

Ma láttam, vagyis ettem (azaz csak kaptunk; mert én nem ettem döglött halat). a Pozsonyi papnöveldeben egész éven át először halat. (...) Ma hallottam először dörögni és láttam villámlani. Éppen 7-8 perc hiányzott 4 ¾-ig midőn vagy lecsapott és pedig itt valahol vagy Pozsonyban vagy legalább nagyon közel, vagy csak olyan rémítőn dörgött. – Este 7 – 8 ¼ szép zene volt a nagy templomban (Krisztus 7 szava.) Megtudtuk, hogy a' kolduló barátok (kapucinus) kertjében levő kádba ütött a villám. Sírokat látogattunk. Legszebb a Jezsuitaké.

TAVASZUTÓ

Május

2. Hétfő

Mindjárt reggel esett. A vice rectornál bejelentettem mellfájásomat. (...) Az orvostól (Homoeopat.) kis köles nagyságú szemeket (fehéreket) kaptam, melyekből óránként 15 szemet kelle bevennem. (...) (Egész nap nem volt előadásunk.) Délután szép időnk volt. Estére mellfájás ellen theát főzettem és ziliztésztát ettem (Bruzsthec u. Eilieischeitig.) 6 krajcár

5. Csütörtök

Az orvos ismételteté velem a' szemeket. A ligetben tovább olvastam Rózsa Sándor életét. Az önkénytesek kalapját láttam (gondolom a gyalogosokét) fekete kalap, fejjér toll, fekete sárka – rú – bokréta. Már nem illenek az egész magyar öltözethez nemzeti színű bokréta?

9. Hétfő

A vice rector haza küldött. Édes anyámmal épen 8 ¾ kor mentünk ki a Semináriumból. A praefectustól el akartam búcsúzni; de nem volt otthon. Nehány könyvet vittem magammal haza időtöltés végett, ha talán jobban lesznek.

23. Hétfő

Édesanyám Nagyszombatba ment s az úton cudarul megázott. A kocsistól hallottam hogy 3 kispapot látott Cziffer felé jöni Nagyszombatból. Édesanyám nagyságos Szuppan úrnál³⁰ hivatalos volt, ki alkalmasint nővéremtől honn létemet, 's betegségemet megtudva akart vele beszélni. Nagyon bánta, hogy engem Pozsonyba küldött. A Homeopatát összeszidta. Azt mondta, hogy nem kell többé visszamennem Pozsonyba és hogy ha az orvos megengedi látogassam meg őt.

NYÁRELO

Junius

5. Vasárnap

Meghozták ládámat. Volt most öröm, midőn a már rég óhajtott és rég nem látott Petőfi; - Vörösmarty; - Tóth Kálmán – és Endre. Kisfaludy Sándor és Károly; Kazinczy; Bajza; Czuczor stb. arcképét láthattam. Az idő még csak megjárta volna, hanem a csúnya szél miatt, sem hozzánk nem jöttek, sem pedig mi más valahova.

12. Vasárnap

A gróf levelet kapott, melynek következtében Bécsbe ment, mint-hogy az öreg Metternich meghalt. Atyám névnapját vígan töltöttük. A komám vagy keresztapám vagy ki nálunk volt, éjjel után 2 óráig voltunk fönn. Az ifjú Bosacky (Sándor) szinte nálunk volt, s mi nagyban daloltunk.

13. Hétfő

Palkovics nálunk hált. Délután én meg ő a plébánosnál voltunk, a nagy politizatio nem hiányzott. Elhatároztam, hogy a plébánossal együtt előfizetek a most tervezett „Minden Classicus Magyar Író Művére”. Évenként megjelenendő 10 kötetért 5 új forintot. – Este a' selyembogarakat tekintettük meg.

17. Péntek

Az olvasást mindkét könyvből folytattam. Édesanyám s a gróf megérkezett; ez néhány szót váltott velem egészségem illetőleg, künn az állomáson. Édesanyám meghozta a még eddig elzárt holmimat.

22. Szerda

Nemzeti szalagomat (...) anyám csokorra alakítá, s feltevém Petőfi arcképe fölé.

NYÁRHÓ

Julius

1. Péntek

Nagyszombatba mentem édesanyámmal, miután én magam a gróftól hintót kértem számunkra, ott Gyula szerelme; A Büntárs, és A kétszarvú emberért - - - 1 forint 48 krajcár vagy is 1 forint 78 újpénzben költöttem. (...) Új reverendát készítettem és övet vettem.

³⁰ Szuppán Zsigmond (novi c. püspök, nyelvészeti író) a nagyszombati alginázium igazgatója volt 1852-től. Moenichet mint tanítványát irányította a pozsonyi papnevelde felé.

9. Szombat

Ismét könnyeztem, miközben Bajzát forgattam. Azon törtem fejem mily ürügy alatt szökhethém meg, de 1-ször nem is találtam igen alkalmasat, 2-szor meg forrón szeretett könyveimet itt kellett volna hagynom, már pedig azoktól nem egy könnyen válok meg.

14. Csütörtök

Folytattam Petőfit és a 11-én kezdett dalok írását. Az öreg grófunkkal³¹, fia – József³² – s ennek nejével³³ találkoztam; az elsőnek igen, a másik kettőnek nem csókoltam kezét, holott József mint keresztapám megérdemelte volna, de – a mint később hallám – ő úgy sem csókoltatja meg. Az öreg gróf kérdezett egészségem felől.

NYÁRUTÓ

Augustus

10. Szerda

A plébánostól elkértem a Szent István társulat által kiadott Magyar Írók Életrajzának 1-ső kötetét. A grófnétől írást kaptam mit holnapig le kell másolnom.

11. Csütörtök

Az írás miatt itthon kelle maradnom, különben pedig Súrra mehettem volna orvosunkkal a komámhoz. Kalapáltam egy bordalt.

13. Szombat

A Vasárnapi Ujság idei folyamának 30-31 számában olvastam: „Ismét néhány szó nemzeti hagyományaink és a tájszógyűjtés ügyében” Debreczeni Jánostól, s ez annyira fölbuzdított, hogy feltevém magamban, mi szerint én is a’ mennyiben tehetségemben lesz, a legnagyobb szorgalmat munkásságot fogom e tárgyat illetőleg kifejteni...

21. Vas.

Hubert és [?] consiliumot tartottak és egy harmadik valami Nikolinyi nevű eret vágott.

Reverenda vale dixi.

ŐSZHÓ

October

8. Szombat

Pasztirzk Tóni nálunk volt, a francia nyelvből hatalmasan examinált és kijelenté, miszerint engem nagyon szeretne tanítványának. (Én meg gondolám magamban oh és is szeretnék tanítónémul, de a végett, hogy angyalomat Prokóp Marikámat láthassam és vele is beszélhessek.) Én pedig mint valami málé, nem hogy fölhasználtam volna az alkalmat és felkértem volna őt, hanem szólanul állottam előtte. – A többi közt említé, mi szerint Marikámat is már akarta tanítani, hanem – hogy – mivel nem tud németül (grammaticae) nem taníthatja. Szegény Marim! Ha tudnád mennyire

fájt ez nekem, midőn hallám miképp tudatlanságodról vádolnak, holott én épp az ellenkezőről vagyok meggyőződve.

23. Vasárnap

A Lukszéknál jól mulattunk, ott voltak a kisasszonyok, és Battyányától a komorna (Lóri). Derék lány, magyarul jól tud, hanem egy kicsit - - - öreg már. A huszárok masíroztak keresztül. Amint egyiktől kérdeztem, hova mennének, azt felelé Gallicziába, egy másik pedig hamar utána tevé: „a hol a tetű dohányzik”.

25. Kedd

A plébánosunktól hallottam vasárnap, hogy az újságban jött miszerint Pesten új divat kapott lábra: A legelőkelőbb hölgyek erdélyi főkötöket; a hajadonok pártákat; a férfiak csizmába tűrt zsinóros nadrágot (szürkét többnyire) atillát szinte szürkét, télen pedig bekecset viselnek, melynek neve „Buda”. Egyébiránt erről már azelőtt is hallottam.

26. Szerda

A huszárok bandája ment keresztül. Egyik a többi közül a kivel beszéltem Tolna megyei volt, mondá, hogy Bonyhádtól nem messze eső faluból. A banda játszá: „Sárga csikó az én lovam sárga.” ... Ez a 7-ik Huszár regiment, mostani tulajdonosuk báró Schimschen. Azelőtt „Reisz” huszároknak hívták.³⁴ – Ezeknél van Bejny nagybátyám (Káplány).

TÉLELŐ

December

5. Hétfő

Leégett az urasági fejőte; nem volt biztosítva. Írtam a Vasárnapi Ujság szerkesztőségének e felől és valami keveset a kastélyról is. –A plébánosnál voltam s közlöttem vele írási szándékom – ő nem javallta (a forradalmi ügy miatt, melybe a Battyányak s Károlyiné volt bonyolódva).

16. Péntek

Anyám Nagyszombatba ment. Reggel óta roppantul havazott. – Gróf Zichy Károly levelét olvastam mi honunk felől a „Vamterer”³⁵ be vót. – Biz az félig meddig revolutionalis dolog; mert a többi közt írja, hogy „kormánynak nem azon kell lennie, hogy belőlünk németeket csináljon, hanem úgymond vissza kell adnia jogainkat, nem kell bennünket annyira lenyomnia, hogy ez által erántai bizalmunkat megnyerhesse” stb. ebből – én legalább – az következtetem, hogy ha ezt nem teszi, nem igen várhatja, hozzá való ragaszkodásunkat. –

³¹ Gróf Zichy Károly (Pozsony, 1785. október 11. – Ciffer, 1876. június 1.), Zichy Ferenc és Kolowrat Mária Anna gyermeke. Felesége Batthyány Antónia.

³² Gróf Zichy József (1814. július 9. – Bécs, 1897. január 14.)

³³ Gróf Zichy József neje Melanie Metternich. 1853. november 20-án Bécsben kötöttek házasságot.

³⁴ A Reuss-Köstritz huszárezredről van szó, amely 1859-ig Észak-Itáliában szolgált. Tulajdonosa 1836-tól Henrik, Reuss-Köstritz hercege volt. E név elferdítéséből nevezi őket Moenich Reisz-huszároknak. A legénységet Tolna és Baranya megyékből sorozták.

³⁵ A Wanderer című bécsi lapról van szó.

1860 –IKI NAPLÓM

TÉLHÓ

Januáriu

1. Vasárnap

Toldytól ide s tova olvasgattam.

Kovács Béla barátomtól megkaptam a Napkeletet, és szorgalmasan olvasgattam. Be sok szépet mulattatót leltem benne, s a mellett sokszor – valami sokszor hullatám könnyeimet, midőn olyan helyekre akadtam, ahol saját életem – örömöm (oh az én örömeimet, mik oly ritkák 's csak pillanatig tartók, nem is nevezhetni örömöknek.) bánatom – az én tartós életlő bánatom tökéletesen, mint tükörben az arc van lemásolva. Ilyenkor aztán zúgolódom végzetem ellen, mért adott oly kemény színű, oly hideg keblű szülők, kik ha hazájuk iránti szeretetből pártolnák az irodalmat, talán belőlem is válhaték valami (ha mindjárt a poëta nascitur is), s ha nem is vergődhetném magas írói polcra, legalább olvasás – és tanulási vágyamat kielégíthetném, 's talán egy két szóban tudtára

adhatnám kedvesemmel irántai lángoló szeretetemet, míg így az érzelmek bennem elfojtának, „mint midőn a virág melegség hiányában bimbajába zárva elfonnyad.” – Oh – Isten bocsáss! már oly gondolatra is vetődtem, mért nem szólítja az ég ura szülőimet magához, akkor a nyomor, a nélkülözések, a mik után szinte vágyakozva, talán képessé tennének arra, a mire most képtelen vagyok. – Tapasztalataim igen kevés tárgyra terjednek ki, a mi természetesen nem különös, mert senkivel sem vagyok érintkezésben, könyveim pedig szinte hiányzanak a s így nem művelhetem magam, hanem az egész időt honn szobámban töltöm; nem is igen merek az emberek közé menni, nehogy arcomról olvassák le a fájdalmat, kint, mi belül gyötör, emészt.

24. Kedd

Toldy kézikönyvéből Kazinczy meg Kölcsey életrajzát olvasám. Föltettem magamban hogy Kazinczinak (sic!) Tanácsát követni fogom, hogy tudniillik az olvasottakból kivonatokat készítek, mert belátom, hogy ez nagyon célszerű, hogy az elmetehetséget nagyon erősíti, műveli.

